

УДК 378.147

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-194-62-64

ШУМСЬКИЙ Олександр Леонідович –

доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри права, психології та сучасних європейських мов
Харківського торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9498-7509>
e-mail: o1123@ukr.net

СКЛАДОВІ ЛІНГВОСАМООСВІТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У сучасному світі, що стрімко розвивається, спостерігається підвищення уваги до самоосвіти, що поволі займає пріоритетні позиції щодо розвитку особистості студента як суб'єкта навчальної діяльності. У контексті іноземної мови (далі – ІМ) даний процес передбачає, насамперед, невинну роботу з підтримання й підвищення ступеня володіння ІМ за допомогою лінгвосамоосвіти (далі – ЛСО) шляхом розширення іншомовних знань та розвиток мовленнєвих умінь та навичок, які після закінчення навчання у ЗВО через нестачу постійної мовної практики можуть зазнати істотної деавтоматизації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема модернізації процесу іншомовної підготовки розглядалися в багатьох працях сучасних учених (Н. Бідюк, Л. Морської, Д. Гарднера (D. Gardner), А. Могарамкані (A. Moharamkhani). Особливості організації та сучасні методи автономного вивчення ІМ були висвітлені в дослідженнях Т. Гусак, Є. Іжко, І. Михайлової, Ю. Петровської, П. Бенсона (P. Benson), П. Біммеля (P. Vimmel) та інших. Питання формування самоосвітньої компетентності в процесі вивчення ІМ досліджували І. Бобикіна, С. Боднар, О. Копил, І. Мося.

Мета статті – схарактеризувати складові ЛСО, які дозволяють розкрити сутність даного феномену.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виходячи з того, що ЛСО, включаючи в себе всі процеси «самості», являє собою свідоме самотворення особистості шляхом саморозвитку та самовдосконалення, (що є внутрішніми чинниками її якісного перетворення), вважаємо за доцільне розглянути філософські та психолого-педагогічні положення, які утворюють підґрунтя для розуміння сутності цього процесу відповідно до механізмів особистісного розвитку. Так, з точки зору філософії та психології освіти, розвиток здатності до реалізації ЛСО вимагає досягнення студентом такого рівня психічного розвитку, для якого характерною є

спроможність сприймати самого себе як єдине ціле, виражене в усвідомленні свого Я і відмінності себе від інших людей. «Я-образ», як сукупність уявлень людини щодо самої себе, зазвичай, розглядається як складова Я-концепції у цілому, як аспект самосвідомості особистості, або в контексті досліджень самоідентичності й «самості» [5]. З поняттям Я-концепції безпосередньо пов'язана система якостей, властивостей і здібностей особистості, яка визначає «самість» у людині та відіграє вирішальну роль у процесі ЛСО. Саме тому, для більш глибокого проникнення в сутність ЛСО, а також з'ясування її ролі та місця в теорії і практиці освіти слід розглянути низку дефініцій, об'єднаних єдиним коренем «само-», які є структурними компонентами ЛСО.

Стрижневим елементом особистості, що дозволяє людині відчувати себе суб'єктом своїх станів, процесів, дій, а також зберігати цілісність і внутрішню узгодженість, є самосвідомість, що в психолого-педагогічній літературі визначається як усвідомлення й оцінка індивідом самого себе, як суб'єкта практичної та пізнавальної діяльності та як особистості взагалі [1, с. 469]. Самосвідомість виступає тим внутрішнім механізмом, завдяки якому людина є здатною не лише свідомо сприймати вплив навколишнього середовища, але й самостійно, відчуваючи свої можливості, ставити перед собою цілі діяльності та обирати оптимальні способи їх досягнення, складати план, визначати причини невдач і корегувати як саму діяльність, так і себе, як суб'єкта цієї діяльності.

Ще одним невід'ємним елементом ЛСО, що визначає прагнення до постійного особистісно-професійного зростання та самовдосконалення, є самопізнання, – тобто процес пізнання самого себе, своїх актуальних і потенційних властивостей, особистісних та інтелектуальних ресурсів щодо засвоєння іншомовної інформації, стосунків з представниками інших мов і культур, поведінкових характеристик, – яке реалізується як у зовнішньому, так і внутрішньому світі вторинної мовної особистості. У контексті ЛСО рушійною

силою самопізнання, поряд із усвідомленням власних якостей та потенційних можливостей, виступає знання про своє незнання, що дозволяє студенту без сторонньої допомоги виявляти ті чи інші мовні проблеми і, так само самостійно, вибудовувати алгоритм їх вирішення. У процесі ЛСО самопізнання охоплюються і зазнають якісних змін особистісно-характерологічна, ціннісно-мотиваційна, емоційно-вольова, пізнавальна, прогностична сфери особистості, а також сфери здібностей, можливостей та діяльності.

Ураховуючи те, що ЛСО є свідомим процесом, у якому присутній усвідомлений особистісний вибір особистістю курсу на творення самого себе, як вторинної мовної особистості, важливим для студентів є розуміння задач і процесу власної ЛСО. Серед найбільш розповсюджених способів саморозуміння є самопостереження, самоаналіз, порівняння себе з певним еталоном. Головною ж спонукою до ЛСО виступає самостимулювання студентом власної лінгвосамоосвітньої (далі – ЛСО) діяльності, яке здійснюється за допомогою таких методів, як самосхвалення, самопідкріплення, самоосуд тощо. Разом із цим, важливу роль у формуванні апарату самосвідомості особистості також відіграє самопостереження, здатність до якого розвивається у студента по мірі набуття досвіду ЛСО діяльності, який є основою для осмислення, самоаналізу і критичного самооцінювання результатів цієї діяльності. Підґрунтям для визначення своїх можливостей і сил для виконання поставлених ЛСО задач слугує самооцінювання, яке, за висновком О. Малихіна, може бути трьох видів – прогностичне, коригувальне й ретроспективне [2, с. 160]. Самооцінювання дозволяє дізнатися та звірити свої досягнення з певним стандартом, або еталоном. У якості стандарту самооцінювання можуть виступати ціннісні орієнтації, ідеали особистості, рівень домагань, соціальні або професійні вимоги тощо. Саме тому самооцінювання можна визначити, як найважливіше особистісне утворення, центральний компонент структури особистості, що є результатом інтеріоризації уявлень та оцінок щодо неї з боку інших; а також її власної активності, «самопобудови» свого Я, що відображає якісну своєрідність внутрішнього світу особистості й бере безпосередню участь у регуляції її поведінки та діяльності. Важливо зробити наголос на тому, що для здійснення адекватного самооцінювання стратегічно значущою є здатність людини до об'єктивного пізнання себе самої та визнання своїх сильних і слабких сторін, яка визначається терміном

«самооб'єктивність».

Для більш ґрунтовного вивчення сутності феномену «лінгвосамоосвіта», яка виступає одним із засобів саморозвитку людини, доцільно також розглянути поняття самовизначення особистості, адже всі процеси саморозвитку – самопізнання, самовиховання, самонавчання, самоствердження, саморегуляція, самореалізація тощо, – починаються з визначення своїх цілей і способів їх досягнення. Термін «самовизначення» тлумачиться як усвідомлення себе, своїх професійних і суспільних інтересів, визначення свого місця в житті, в суспільстві, у своїй діяльності [3, с. 152]; як самодетермінація, здатність до самостійного встановлення напряму свого саморозвитку з метою самовдосконалення і життєвого самопрояву. Зважаючи на те, що в процесі ЛСО діяльності особистості відбувається перетворення його «мовної картини світу», означена діяльність, яка дозволяє гармонійно поєднати бажання, особистісні можливості та вимоги суспільства, (що відповідає відомій формулі «Я хочу → Я можу → Я повинен»), набуває для студента особливого, професійно значущого сенсу, а життєве самовизначення пов'язується з професійною діяльністю і, відповідно, з професійним самовизначенням. Саме професійне самовизначення сприяє поступовому формуванню внутрішньої готовності до невинного професійного самовдосконалення, в тому числі й шляхом ЛСО. Підсумком процесу самовизначення має стати якісна перебудова свідомості, пов'язана з розширенням внутрішньої свободи в усвідомленні власної незалежної внутрішньої позиції щодо самостійного формування себе як професійної вторинної мовної особистості засобами ЛСО. ЛСО діяльність студентів має не лише бути спрямованою на досягнення того чи іншого результату, оформленого у вигляді конкретного індивідуального практичного вихідного продукту, але й передбачати самостійну організацію та управління процесом досягнення цього результату. Під час самоуправління власною ЛСО діяльністю створюються сприятливі умови для розкриття внутрішнього потенціалу, що сприяє актуалізації провідних суб'єктивних якостей автономної особистості, спроможної і готової до самостійного прийняття рішень, рефлексивної оцінки та аналізу власних дій, рефлексії свого мовного, мовленнєвого та навчального досвіду тощо. Самоуправління також виступає механізмом та умовою самоорганізації особистості.

Запорукою успішності будь-якої, в тому числі й ЛСО діяльності, є самоефективність, яка, впливаючи на мотиваційні, когнітивні та

афективні процеси, сприяє виникненню і посиленню внутрішнього інтересу до самостійного оволодіння ІМ, наполегливості щодо подолання труднощів у тому чи іншому виді мовленнєвої діяльності, а також становленню установки на успіх у реалізації поставлених цілей.

Отже, проведений аналіз сутності поняття «лінгвосоосвіта» дозволяє підсумувати, що дана педагогічна категорія являє собою багатовимірний процес свідомого самотворення і становлення особистістю себе, як суб'єкта здійснюваної за внутрішніми переконаннями цілеспрямованої, самокерованої, саморегульованої, самоконтрольованої, самооцінюваної, особистісно та професійно значущої ЛСО діяльності, що зумовлює не лише спроможність, але й внутрішню потребу в усвідомленому особистісному і професійному саморозвитку та самовдосконаленні в галузі ІМ. ЛСО передбачає самоуправління процесом самостійного оволодіння ІМ, що включає самостійне цілепокладання, планування, самоорганізацію, самоконтроль, самокорекцію, самооцінку як перебігу та результатів, так і прийомів, способів і стратегій ЛСО діяльності; здатність до саморозвитку в процесі конструктивної ЛСО діяльності з постійного підтримання і підвищення рівня володіння ІМ.

Механізмами ЛСО виступають усі процеси «самості», зокрема, самопізнання (пізнання своїх якостей – особистісних, професійних, соціальних тощо); адекватна самооцінка свого потенціалу та реальних можливостей; самовизначення (усвідомлення своїх цілей та внутрішньої позиції щодо досягнення бажаного рівня володіння ІМ); самоактуалізація (практична реалізація досвіду ЛСО діяльності та максимальне розкриття свого потенціалу); самореалізація (досягнення особистісно і професійно значущих вершин).

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Вищевикладене виводить нас до висновку про те, що ЛСО має беззаперечні переваги як у контексті модернізації існуючої системи фахової іншомовної підготовки сучасних спеціалістів за рахунок можливості з її допомогою істотно розширити і збагатити її зміст і напрями, так і щодо озброєння студентів дієвим інструментом, (яким, фактично, і виступає ЛСО), для невпинного особистісно-професійного самовдосконалення протягом усього життя. Перспективи подальших розробок вбачаємо у дослідженні гендерних особливостей ЛСО діяльності студентів ЗВО.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения. Москва: Интор, 1996. 541 с.
2. Малихин О. В. Организация самостоятельной навчальной деятельности студентов высших педагогических навчальных закладов: теоретико-методологический аспект: монография. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2017. 307 с.
3. Професійний саморозвиток майбутнього фахівця: монографія / ред. В. А. Ковальчук. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 204 с.
4. Dornyei Z. Motivation in second and foreign language learning. *Language Teaching*. 2018. Vol. 31. Issue. 3. P. 117–135.
5. Jung C. G. Psychological types. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1976. 608 p.
6. Perls F. S., Hefferline R., Goodman P. Gestalt therapy: excitement and growth in the human personality. Gouldsboro, ME: The Gestalt Journal Press, 2017. 481 p.

REFERENCES

1. Davydov, V. V. (1996). *Teoriia razvivaiushchego obucheniia*. [Developmental learning theory]. Moscow.
2. Malykhin, O. V. (2017). *Orhanizatsiia samostiinoi navchal'noi diial'nosti vyshchyykh pedahohichnykh navchal'nykh zakladiv: teoretyko-metodolohichniy aspekt*. [Organization of independent educational activity of students of higher pedagogical educational institutions: theoretical and methodological aspect]. Kryvyi Rih.
3. Koval'chuk, V. A. (Ed.) (2011). *Profesiinyi samorozvytok maibutn'oho fakhivsia: monografiia*. [Professional self-development of the future specialist]. Zhytomyr.
4. Dornyei, Z. (2018). *Motyvatsiia pry vyvchenni druhoyi ta inozemnykh mov*. [Motivation in second and foreign language learning].
5. Jung C. G. (1976). *Psychological types*. Princeton, NJ.
6. Perls F. S., Hefferline R., Goodman P. (2017). *Gestalt therapy: excitement and growth in the human personality*. Gouldsboro, ME.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ШУМСЬКИЙ Олександр Леонідович –

доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри права, психології та сучасних європейських мов Харківського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету.

Наукові інтереси: методика викладання іноземних мов.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SHUMS'KYI Oleksandr Leonidovych –

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Law, Psychology and Modern European Languages of Kharkiv Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics.

Circle of scientific interests: methodology of foreign language teaching.

Стаття надійшла до редакції 07.04.2021 р.